

METHODOLOGY FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS ON THE BASIS OF AN INNOVATIVE APPROACH

Karimova Feruza Khamidullaevna

Tashkent University of Economical

PhD 2course

ANNOTATION

Understanding education in modern conditions is the process of forming a qualified specialist with a formed belief, worldview, ideals, aspirations, interests, abilities aimed at self-development, and not limited to the formation of systematized knowledge, skills and abilities. This article will focus on the modern educational process and the study of the importance of professional competence in the labor market, the fundamental essence of the term professional competence and pedagogical conditions aimed at its development.

Keywords: competence, competence approach, specialist, political competence, social competence, personal competence.

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv - bu ta'lim vektorlari - o'rganish, o'z taqdirini o'zi belgilash (o'z taqdirini o'zi belgilash), o'z-o'zini amalga oshirish, ijtimoiylashuv va individuallikni rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo'nalish. Asosiy yangi ta'lim konstruktsiyalari ushbu maqsadlarga erishish uchun vosita bo'lib xizmat qiladi: kompetensiyalar, malakalar va meta-kasbiy fazilatlar. Oxirgi uchta konstruktsiya biz tomonimizdan meta-ta'lim kontseptsiyasiga - asosiy malakalarga birlashtirilgan.

Kompetensiyalar umumlashtirilgan, universal bilimlardan farqli o'laroq, samarali, amaliyotga yo'naltirilgan xususiyatga ega. Shuning uchun ular nazariy va amaliy bilimlar tizimidan tashqari, kognitiv va operatsion-texnologik komponentlarni ham o'z ichiga oladi. Ya'ni, kompetensiyalar amaldagi bilimlar majmui (tizimi)dir. Bilimlarni o'zlashtirish, o'zgartirish va ulardan foydalanish faol kognitiv faoliyatni o'z ichiga oladi, shuning uchun kompetensiya tarkibiga hissiy-irodaviy va

motivatsion komponentlar ham kiradi. Lekin kompetensiyalarning ma'no hosil qiluvchi komponenti faoliyat, protsessual bilimdir.

Foydalanishning keng doiradagi (radiusi) universal kompetensiyalarga asosiy kompetensiyalar deyiladi. Ular zamonaviy ilmiy bilimlarning asoslarini, ko'plab asosiy aniq tarmoqlarning tamoyillari va qonuniyatlarini o'z ichiga oladi. Ularni asosiy kompetensiyalar deb atash to'g'riroq bo'lib, shu bilan ularning quyidagi meta-ta'lim tuzilmalariga nisbatan ustuvorligini ta'kidlaydi: kompetensiyalar va asosiy malakalar. Asosiy kompetensiyalar ko'p funktsiyali, ortiqcha predmetli va fanlararo. Ular kognitiv, operatsion-texnologik, hissiy-irodaviy va motivatsion komponentlarni o'z ichiga olganligi sababli ko'p qirrali.

Kompetensiyalar - bu kasbiy faoliyatni ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarning integral yaxlitligi, bu shaxsning o'z malakasini amalda qo'llash qobiliyatidir. Kompetensiyalarni amalga oshirish nazariy va amaliy muammolarni hal qilish bo'yicha turli xil faoliyat turlarini bajarish jarayonida sodir bo'lganligi sababli, vakolatlar tarkibiga faoliyat (protsessual) bilim, ko'nikma va malakalardan tashqari, motivatsion va hissiy-irodaviy sohalar ham kiradi. Vakolatlarning muhim tarkibiy qismi bu tajriba - shaxs tomonidan o'rganilgan individual harakatlar, muammolarni hal qilish usullari va usullarning yagona butun integratsiyasi.

Kasb-hunar ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish uning asosiy maqsadi – tegishli darajadagi va profildagi, mehnat bozorida raqobatbardosh, o'z kasbini mukammal biladigan va tegishli sohalarga yo'naltirilgan malakali mutaxassisni tayyorlashga erishishga xizmat qiladi. faoliyat, o'z mutaxassisligi bo'yicha jahon standartlari darajasida samarali ishlashga qodir, doimiy kasbiy o'sishga, ijtimoiy va kasbiy harakatchanlikka tayyor.

Kompetensiya tushunchasi kognitiv va operatsion-texnologik komponentlarni, shuningdek motivatsion, axloqiy, ijtimoiy va xulq-atvorni o'z ichiga oladi. U o'rganish natijalarini (bilim va ko'nikmalar), qiymat yo'nalishlari tizimi, odatlar va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Kompetensiyalar o'quv jarayonida va nafaqat ta'lim muassasasida, balki oila, do'stlar, ish, siyosat, din, madaniyat va boshqalar ta'sirida shakllanadi.

Shu munosabat bilan kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish talaba yashayotgan va rivojlanadigan umumiy ta'lim va madaniy vaziyatga bog'liq. "Kompetensiya" tushunchasi ko'p qirrali va tuzilishi jihatidan murakkabdir. Mutaxassis kompetensiyasining tarkibiy qismlari o'zgaruvchanlik, o'zaro bog'liqlik, integratsiyalik, yig'indilik, ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga egalik xususiyatlariga ega.

"Inson - odam", "odam - texnologiya", "odam - belgi", "odam - yovvoyi tabiat" kasblar guruhlarida mutaxassislar turli kompetensiyalarni talab qiladi. Shu sababli, yuqori sifatli kasbiy faoliyatni amalga oshirishga yordam beradigan asosiy va tegishli vakolatlarni aniqlash uchun turli xil profildagi mutaxassislarning faoliyatini har tomonlama o'rganish kerak.

Kasbiy ta'lim jarayoni nafaqat bo'lajak mutaxassisning o'z vakolatlari doirasidagi me'yoriy faoliyatni amalga oshirish uchun asosiy kompetensiyalarini shakllantirishga, balki kelajakda kompetensiyalarni rivojlantirish va takomillashtirish uchun ijodiy salohiyatni shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Ta'lim muassasasi bitiruvchisining malakasi ta'lim tizimining shaxsga ta'sirining maqsadi va natijasidir. Binobarin, ta'limga kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishning natijaviy-maqсадli asosi bo'lib ko'rinadi.

Mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda quyidagi asosiy vakolatlar guruhlari aniqlangan:

Siyosiy va ijtimoiy kompetensiyalar - topshirilgan va tugallangan ish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, boshqalar bilan birgalikda aniq qarorlar ishlab chiqish va ularni amalga oshirishda ishtirok etish qobiliyati, shaxsiy manfaatlarining jamiyat va korxonalar ehtiyojlari bilan uyg'unlashuvining namoyon bo'lishi, ishda ishtirok etish. demokratik institutlar;

madaniyatlararo kompetensiyalar – turli millatlar, madaniyatlar va dinlarga mansub kishilar o'rtasidagi ijobiy o'zaro munosabatlarga, turli etnik madaniyat va dinlarga bag'rikenglik, bir-birini tushunish va hurmat qilishga ko'maklashish;

shaxsiy kompetensiya - ta'lim va kasbiy darajani doimiy ravishda oshirishga tayyorlik, shaxsiy salohiyatni yangilash va amalga oshirish zarurati, yangi bilim va

ko'nikmalarni mustaqil ravishda egallash qobiliyati, o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati;

Kommunikativ kompetensiya - jamiyatning turli shakllarda va turli tillarda, shu jumladan kompyuter dasturlash, shu jumladan Internet orqali muloqot qilish texnologiyalariga ega bo'lishini belgilaydi;

ijtimoiy-axborot kompetensiyasi - axborot texnologiyalariga ega bo'lishni va ommaviy axborot vositalari tomonidan tarqatiladigan ijtimoiy ma'lumotlarga tanqidiy munosabatni tavsiflovchi.

Ushbu kompetensiyalar to'plamida eng muhimi kasbiy kompetensiyalar bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Kasbiy muammolarni hal qilish nuqtai nazaridan bir vaqtning o'zida avtonomiya va moslashuvchanlik bilan mutaxassislik bo'yicha ishlash uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni egallash; hamkasblar va professional shaxslararo muhit bilan hamkorlikni rivojlantirdi.

2. “Kompetetsiya elementlari” bo'lgan konstruktorlar standartlari, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

— samaradorlik mezonlari (sifat mezoni);

- qo'llash sohasi;

- Kerakli bilimlar.

3. Ish joyining talablariga muvofiq kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish imkonini beruvchi qobiliyatlardan samarali foydalanish.

4. Insonga zamonaviy mehnat sharoitida mehnat faoliyatini amalga oshirish imkonini beruvchi bilim, qobiliyat va munosabatlarning yaxlit birikmasi.

Kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmuni quyidagi bloklardan iborat:

1. Kasbiy va shaxsiy, bu kasbiy bilim va ko'nikmalarni, intellektual salohiyatni va hissiy-irodaviy sohani rivojlantirish va rivojlantirish bilan bog'liq.

2. Shaxsning rivojlanishi va uning o'zini-o'zi rivojlanishi uchun sharoit yaratish bilan bog'liq bo'lgan kasbiy faoliyat.

3. Kasbiy va ijodiy, talabning innovatsion g'oyalarni, yangi ma'lumotlarni idrok etish va amalga oshirishga tayyorligi, yangi texnika va texnologiyani o'zlashtirish qobiliyati bilan bog'liq.

Talabning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish quyidagilardan iborat:

talabaga uning kasbiy va qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish va rivojlantirishga yordam berishda;

kollej devorlari va uzluksiz ta'lim sharoitida uning kasbiy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishda;

Ushbu vazifalarni amalga oshirish muayyan omillarni hisobga olishni talab qiladi.

Bular:

- kompetentsiya tushunchasining ijtimoiy-ijtimoiy mazmunini va uning zarurligini aniqlash;
- o'quvchilarning qadriyat yo'nalishlari, ehtiyojlari va talablarini tabaqalashtirilgan ko'rib chiqish;
- o'rganilayotgan fanlarning mazmunini tushunish, o'zlashtirish;
- mavjud bilimlardan ijodiy foydalanish;
- egallagan kasb bo'yicha o'qish, mehnat ko'nikmalarini egallash;
- egallagan kasb bo'yicha operatsiyalarni bajarishni mukammallikka yetkazish;
- zamonaviy sanoatning ishchining rivojlangan qobiliyatlari va yuqori malakasining mavjudligi, uning kasbiy harakatchanligi, innovatsiyalarga tayyorligi, ijodiy o'sish talablari.

Mutaxassisning kompetentsiya modelida ta'lim maqsadlari mehnat ob'ektlari bilan ham, muayyan funktsiyalarni bajarish bilan ham, o'quv jarayoni natijasiga qo'yiladigan fanlararo integratsiyalashgan talablar bilan ham bog'liq. Kasb-hunar ta'limining maqsadi - insonni nafaqat biror narsaga o'rgatish, kasbiy malakaga ega bo'lish, balki unga turli xil biznes va hayotiy vaziyatlarni engish, jamoada ishlashga imkon berishdir.

Kompetentsiya kasbiy malakaga qarama-qarshi bo'lmasligi kerak, lekin ular bilan ham aniqlanmasligi kerak. "Kompetentsiya" atamasi bitiruvchilarni tayyorlash

sifatining yaxlit xususiyatlarini, ta'lim natijasi toifasini belgilashga xizmat qiladi. Ta'lim sifatini kompetensiya orqali baholashga murojaat qilish ta'limning bandlik bilan chambarchas bog'liqligini anglatadi. Kompetensiyalar aniq bir kasb bilan qat'iy bog'liq emas, ular bir qator kasblarda qo'llanilishi mumkin. Qobiliyatlar kabi qobiliyatlar faoliyatning ko'plab sohalarida muvaffaqiyatni belgilaydi. Ushbu toifani mutaxassis modeliga kiritish qiyin vazifadir. Kompetensiyalar bo'yicha baholangan o'qitish natijasi o'qitilganlarning bandlik doirasini kengaytiradi.

Mutaxassisning ta'lim dasturini o'zlashtirgan bitiruvchi quyidagilarga ega bo'lishi kerak:

1. Ijtimoiy va shaxsiy vakolatlar:

- shaxs, faoliyat sub'ekti va shaxs sifatida shaxsga taalluqli;
  - ijtimoiy, uning boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarini aniqlash;
- o'rganish qobiliyati bilan bog'liq.

2. Umumiy kasbiy kompetensiyalar:

- axborotni qabul qilish va qayta ishlash bilan bog'liq ma'lumotlar;
- hisoblangan, adekvat yordamida professional muammolarni hal qilish qobiliyati bilan bog'liq matematik apparat;
- operativ;
- boshqaruv, tashkiliy;
- dizayn;
- iqtisodiy, shu jumladan mehnat bozoridagi xatti-harakatlar.

Ushbu kompetensiyalar keng doiradagi kasblar uchun umumiy bo'lib shakllantirilishi kerak. Ular mehnat bozorida moslashuvchan xatti-harakatni ta'minlaydi.

3. Muayyan ob'ektga, mehnat predmetiga bog'lanishini ta'minlaydigan maxsus kompetensiyalar yoki kasbiy va funktsional bilim va ko'nikmalar. Ular umumiy kasbiy kompetensiyalarni tavsiflaydi.

4. Umumiy madaniy kompetensiyalar: o'z faoliyati natijasiga qadriyat va semantik munosabat, dunyo va uning atrofidagi voqelikka qadriyat munosabati, jahon

madaniyatining tarjimasini, odob-axloq me'yorlarini bilish, ishbilarmon odobi, kasbiy muloqot madaniyati.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика, 2003. № 10.
2. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. - Ростов-на/Д.: РПУ, 2000.
3. Переломова Н.А. Ключевые компетенции в образовании: современный подход. - Иркутск, 2003.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. - М.: Когито-Центр, 2002.
5. Рыкова Е.А., Волкова А.З. Ключевые компетенции: понятия, определения, подходы к формированию у обучающихся в УНПО / Профессиональное образование. Приложение «Педагогическая наука - практике. Новые исследования. №4, 2004. - М.: ИСОМ.
6. Фрумин И.Д. Компетентный подход как естественный этап обновления содержания образования // Педагогика развития, ключевые компетенции и становление: Матер. XI науч. практ. конф. - Красноярск, 2003.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технология конструирования // Народное образование, 2003. № 5.